

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

А.Бідник,

*студент IV курсу юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

ПРАВО НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ

Життя кожної людини можна поділити на громадське, суспільне ("публічне") і особисте ("приватне"). Останнє, носячи інтимний, сімейний характер, як правило, є невідомим стороннім особам. Але, на жаль, досить часто інформація особистого характеру, яка повинна бути таємницею, розголошується, спричиняючи особі, особисте життя якої було виставлене на публічний показ, великих моральних страждань, а інколи й матеріальну шкоду (звільнення з роботи, втрату клієнтів тощо).

"Право на особисте життя" - порівняно новий інститут в праві України, який пройшов довгий шлях становлення. Вперше "особисте життя" громадян як об'єкт юридичної охорони було задекларовано Конституцією Української РСР (1978 р.). До цього ні конституція (Конституція УРСР 1937 р.), ні закони з підзаконними нормативно-правовими актами не закріплювали такого права особи. Законодавство лише охороняло окремі аспекти особистого життя громадян (наприклад, недоторканність житла, таємницю листування, адвокатську і лікарську таємницю тощо). На сьогодні це право закріплено Конституцією України, інші ж законодавчі акти (Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Кодекс про шлюб і сім'ю, Закони України "Про адвокатуру", "Про нотаріат" тощо) врегульовують лише окремі аспекти особистого життя.

Для правильного з'ясування суті права на особисте життя, необхідно визначити що слід розуміти під цим правом. На нашу думку, право на особисте життя – це таке особисте немайнове право, яке забезпечує соціальне буття людини і полягає у можливості на власний розсуд вчиняти будь-які незаборонені дії, що належать до приватної сфери життя особи, маючи законні гарантії того, що інформація про них не буде розголошена стороннім особам всупереч її волі.

Права, що включаються в право на особисте життя, можна прокласифікувати за таким критерієм, як спосіб розголошення інформації особистого характеру. Таких способів, як і груп прав, є два. Перший - полягає у неправомірному ознайомленні і розголошенні інформації особистого характеру, що здійснюється шляхом проникнення у житло, перегляду кореспонденції (у тому числі, і електронної пошти), особистих документів тощо. Власне тому необхідно забезпечити недоторканність цих засобів особистого спілкування. Тому, слід виділяти таку групу прав, як права, що забезпечують недоторканність особистого життя. До них належать такі права, як: право на недоторканність житла, право на недоторканність засобів особистого спілкування, право на недоторканність особистих документів. Другим способом є розголошення особистої інформації незаконними діями осіб, які у зв'язку з своєю професійною діяльністю зобов'язані були не розголошувати відкриту їм таємницю особистого життя. Цю групу прав можна назвати права, що забезпечують таємницю особистого життя. Друга група складається з права на: адвокатську таємницю, нотаріальну таємницю, банківську таємницю, лікарську таємницю, таємницю усиновлення.

Право на недоторканність житла. Конституція України у ст.30 гарантує кожній особі недоторканність житла. Недоторканність житла не є фізична недоторканність споруди або її частини, тобто, недоторканність об'єкту права приватної власності на житловий будинок, дачу, об'єкту права наймача по договору житлового найму. Якби суть права на недоторканність житла зводилася лише до того, що не слід ламати двері, розбивати скло, проламувати стіни та інші елементи будинку, то подібне право нічим би не відрізнялося від існуючих відповідних майнових прав (права власності або користування). Суб'єктивне цивільне право на недоторканність житла є особистим немайновим абсолютним правом, у відповідності з яким уповноважена особа може вчиняти в своєму житлі будь-які дії на свій розсуд, а також відвертати будь-які спроби проникнення в житло без його згоди, крім випадків, прямо вказаних у законі. За порушення даного права настає кримінальна відповідальність (ст. 162 КК України).

Право на недоторканність особистої документації. Досить часто люди фіксують описи дій, думок, фактів особистого життя в різних документах. Тому, ознайомлення з цими документами сторонніх осіб є ще одним з проявів проникнення в сферу особистого життя. Проте, це право ще законодавчо не врегульовано. Проект Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 р. вміщує три статті, присвячені вирішенню цієї проблеми.

Право на недоторканність особистих документів - це таке суб'єктивне особисте немайнове право, згідно з яким кожна особа наділена свободою створення, ведення, використання і розпорядження своїми особистими документами на власний розсуд. Це право виключає будь-яке втручання з боку сторонніх осіб без волі власника, за винятком випадків, передбачених законом. Ознайомлення з особистими паперами, їх використання (у тому числі шляхом опублікування) допускається лише за згодою особи. У разі смерті автора особисті папери можуть бути використані (у тому числі опубліковані) лише за згодою його дітей та вдови (вдівця), а якщо їх немає, то інших членів сім'ї та родичів.

Право на недоторканність засобів особистого спілкування. Право на недоторканність засобів особистого спілкування передбачає заборону для будь-кого без згоди особи, яка висилає або одержує листи, спілкується по телефону, телеграфу або за допомогою інших засобів електронного і поштового зв'язку, знаходитися з її листуванням чи іншою кореспонденцією, прослуховувати її телефонні розмови тощо, а також розголошувати їх зміст або сам факт листування, телефонної розмови, відправлення чи отримання грошового переказу, телеграми та іншої кореспонденції. Про важливість даного права свідчить навіть те, що його порушення визнається злочином (ст. 163 КК України). Проте, право засуджених на недоторканність особистої документації обмежуються (ст. 28 ВТК України). Винятки також можуть встановлюватися судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігати злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 Конституції України).

Права на адвокатську, банківську, нотаріальну та лікарську таємницю. Особливістю даного виду прав, що включаються в право на особисте життя, є те, що адвокат, лікар, банкір, нотаріус зобов'язані зберігати в таємниці відомості особистого характеру, з якими вони ознайомилися в процесі виконання покладених на них функцій. Це є необхідною умовою для ефективної

їх діяльності, оскільки без достатньої інформації лікар не зможе встановити правильний діагноз, а адвокат кваліфіковано надати правову допомогу. Проте коло суб'єктів, зобов'язаних зберігати в таємниці відомості особистого характеру, є дещо ширшим, ніж просто адвокат, лікар, банкір, нотаріус і охоплює також помічників адвоката, нотаріуса, посадових осіб адвокатських, нотаріальних об'єднань, інших службовців банку, санітарки, реєстратори, секретарі, адміністратори, тобто на всіх працівників, яким стали відомі відомості при виконанні ними службових обов'язків.

Змістом адвокатської, банківської, нотаріальної, лікарської таємниці є відомості особистого характеру, які були повідомлені клієнтом, пацієнтом та відомості, одержані ними самими в процесі їх професійної діяльності. Проте таємниці поширюються не тільки на інформацію, що стосується клієнта, пацієнта, а й на інформацію щодо осіб, які зверталися до адвоката, лікаря, нотаріуса, банкіра за допомогою, але яким останні відмовили.

Під розголошенням слід розуміти ті випадки, коли одержані адвокатом, лікарем відомості стають відомими хоча б одній сторонній особі. Але виникає цікаве запитання: чи може адвокат, лікар у разі потреби радитися зі своїми колегами? Мабуть, він все ж таки може це робити, оскільки колеги не є сторонніми особами. Але в цьому випадку він повинен намагатися уникати називання прізвища клієнта, пацієнта і інших зайвих відомостей.

В. Букач,
*ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України, м. Київ*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА МИРНІ ЗБОРИ, МІТИНГИ, ДЕМОНСТРАЦІЇ ТА ПОХОДИ: ПРОБЛЕМИ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ

Одним з важливих напрямків сучасного розвитку України є прагнення до демократизації державного та суспільного життя. Це досить складна задача у суспільстві, що пережило десятиліття тоталітаризму який відсікав багатий досвід демократичного розвитку зарубіжних країн. Процес цей інколи протікає хворобливо та суперечливо.

У значній мірі, все це пов'язано з тяжкою кризовою ситуацією у країні, падінням виробництва, політичною та психологічною втомленістю народу, який пережив ейфорію перших років перебудови. Повернення політичним правам належного місця у житті суспільства – необхідна умова його оздоровлення, оживлення демократії, без якої неможливе рішення тих складних задач, що стоять перед посттоталітарним суспільством.

Серед конституційних політичних прав і свобод особливе місце займає одна із форм безпосередньої демократії - збори, мітинги походи і демонстрації громадян. Стаття 39 Конституції України передбачає: "Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей".¹

Зазначене право відповідає положенням ст.11 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Так, зміст ст. 39 Основного Закону держави дещо відрізняється від європейської норми: в останній йдеться про кожну людину, а в Конституції - лише про громадян України.

Обмеження встановленого у Конституції права, про яке йдеться у ч. 2 ст. 39, можуть стосуватися, перш за все, іноземців та осіб без громадянства. Поряд з цим норма ст. 16 Євроконвенції дає змогу встановлювати у національному законодавстві такі обмеження.

Правовий зміст свобод, що розглядаються, включає наявність правомочностей трьох видів: право на особисті позитивні дії (організація публічного заходу та участь в ньому); право вимоги (надання громадських будівель, вулиць тощо, як необхідних матеріальних передумов проведення масових публічних заходів); право домагання (юридична можливість у випадку необхідності удаватися за допомогою державного примусу та державного захисту)².

Для здійснення свободи зборів, мітингів, демонстрацій конституцією встановлюється сповіщальний характер. Так, для проведення зазначеного заходу учасники повинні інформувати про нього орган виконавчої влади або місцевого самоврядування, причому заздалегідь. Зазначені органи зобов'язанні ознайомитися з інформацією та незалежно від свого бажання зайняти певну позицію.

На сьогодні ще досі не прийнятий окремий закон щодо порядку здійснення права на свободу мітингів та інших масових заходів. У зв'язку з цим в Україні залишається чинним указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. "Про порядок проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР". Так, відповідно до зазначеного акту, відповідний орган зобов'язаний інформувати ініціаторів запланованого масового політичного заходу не пізніше ніж за 5 днів до часу проведення заходу, зазначеного у заяві. Виконавчий орган може запропонувати інше місце або час проведення. Заборонити його проведення взагалі може тільки суд і лише за наявності підстав, що передбачені ч.2 статті 39 Конституції України.

Відповідно до підпункту 3 пункту "б" статті 38 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" вирішення питань про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, а також здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку покладається на виконавчі органи сільських, селищних, міських Рад.

Згідно із статтею 21 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії на вулицях, майданах та в інших громадських місцях проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради. При цьому клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніше як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії (крім випадків, які не терплять зволікання).

Проте всі зазначені норми не повністю відповідають нормі статті 39 Конституції України, де встановлено, по-перше, реєстраційний, а не дозвільний порядок проведення зборів, мітингів та демонстрацій, і по-друге, можливість обмеження цього політичного права лише за рішенням суду та виключно в трьох випадках, визначених безпосередньо Основним Законом. Тому виконуватися вони мають лише в тій частині, яка не суперечить Конституції України.

Декілька слів щодо строку подання заяви. У відповідності з Указом вони повинні подаватися не пізніше ніж за десять днів до наміченої дати проведення заходу. Досить часто цей термін піддається критиці за розтягненість. Так, на практиці можливі випадки, коли вимагається більш швидке повідомлення масових заходів. Так, скажімо у ФРН повідомлення про збори